

Het begin van de triple dip?

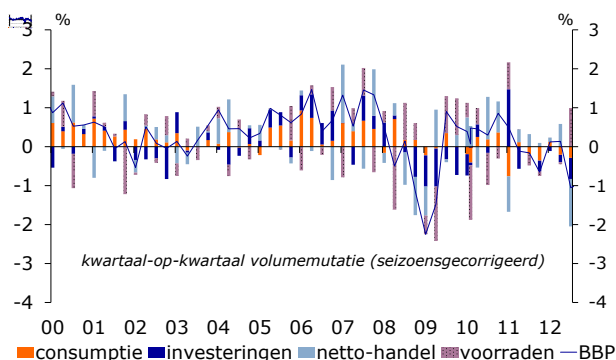
De omvang van het Nederlandse Bruto Binnenlands Product (BBP) is in het derde kwartaal van 2012 met 1,1% k-o-k afgenomen. Nederland balanceert hiermee op de rand van recessie. De kans is groot dat we hier in de komende jaren vaker mee te maken krijgen.

In het derde kwartaal van 2012 is de Nederlandse economie met 1,1% gekrompen ten opzichte van een kwartaal eerder. De krimp was sterker dan verwacht. Zoals we al vermoedden, zette de binnenlandse recessie door. In tegenstelling tot eerdere kwartalen kon de exportmotor niet voorkomen dat er een rood groeicijfer werd genoteerd (figuur 1). Nederland staat hiermee opnieuw met één been in een recessie. Daarvan is sprake als de Nederlandse economie twee opeenvolgende kwartalen krimpt. Voor het vierde kwartaal verwachten we eveneens een krimp, waarmee de derde recessie sinds 2009 mogelijk een feit wordt. De trage en schoksgewijze groei van de Nederlandse economie past in het beeld van herstel na een financiële crisis.

Aan het binnenlandse beeld is in het derde kwartaal weinig veranderd. De private investeringen (exclusief woningbouw) trokken -0,5%-punt van de BBP-groei af. De investeringsgeneigdheid onder producenten is om diverse redenen al enige tijd beperkt. De bezettingsgraad, die in oktober op 77,9% uitkwam, ligt bijvoorbeeld ver onder het langjarige gemiddelde van ruim 82%. Producenten worden bovendien steeds somberder. In oktober is het producentenvertrouwen gedaald tot -7,7%. Producenten oordelen zowel negatiever over de verwachte bedrijvigheid als de orderpositie. Gezien de economische vooruitzichten voor de Eurozone in het algemeen en Duitsland als onze belangrijkste handelspartner in het bijzonder, vindt er op korte termijn vermoedelijk geen ommezwaai plaats. Op dit moment ligt het niveau van het investeringsvolume nog circa 22% onder het niveau van begin 2008. Voor volgend jaar verwachten we een toename van de bedrijfsinvesteringen met 2%, maar het volume zal dan nog steeds ver onder het niveau van voor de crisis liggen.

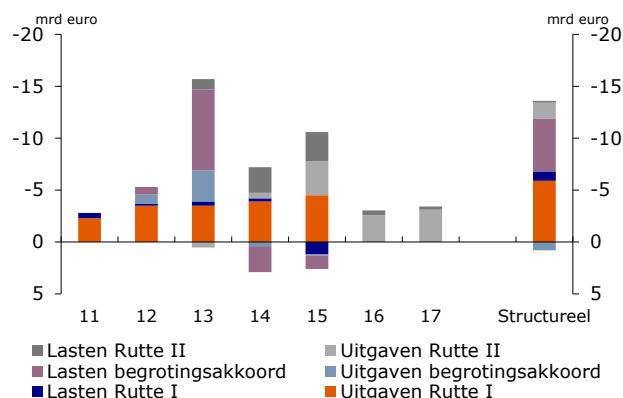
Ook de groei bijdrage van de particuliere consumptie was in het derde kwartaal negatief (-0,3%-punt). Sinds het uitbreken van de Grote Recessie houden huishoudens hun hand op de knip. De statische koopkracht staat al vier jaar onder druk. Gemiddeld is deze met 4% gedaald, mede ten gevolge van de reële inkomensdalingen van werknemers en uitkeringsgerechtigden en de bezuinigingen en

Figuur 1: Nederlandse economie krimpt

Bron: CBS, Rabobank

Figuur 2: Bezuinigingen en lastenverzwaringen van Rutte I en Rutte II

Bron: Ministerie van Financiën

Het begin van de triple dip?

Rabobank

lastenverzwaringen door de overheid. De werkloosheid loopt sinds medio 2011 op. Inmiddels zit 6,8% van de beroepsbevolking zonder baan; het hoogste percentage sinds 2005. Ook het vermogensplaatje van consumenten drukt hun consumptie. De huizenprijzen zijn sinds 2008 gemiddeld met 15% gedaald. Het feit dat consumenten zeer somber gestemd zijn helpt ook niet mee. Sinds het uitbreken van de Grote Recessie is de koopbereidheid niet meer zo laag geweest. Het particuliere consumptievolume is zo'n 5% lager dan voor het begin van de crisis. Ook in 2013 wijst alles in de verkeerde richting, waardoor de particuliere consumptie vermoedelijk met ½% daalt.

Zowel de overheidsconsumptie als de overheidsinvesteringen bleven gelijk ten opzichte van het voorgaande kwartaal. Tot nu toe hebben de ombuigingen een beperkt effect gehad op de economische groei. Gezien de ongekende begrotingsconsolidatie van € 15 mrd in 2013, zal hier komend jaar echter verandering in optreden (figuur 2). De overheidsbestedingen dalen in volumetermen naar verwachting met 1%. De forse bezuinigingen trekken naar verwachting een grote wissel op de economie. Niet alleen gaat de overheid haar eigen uitgaven terugbrengen, ook nemen de lasten voor gezinnen en (in mindere mate) voor bedrijven sterk toe.

Door het wegvallen van de groei van de binnenlandse bestedingen is onze economie sinds de kredietcrisis nog afhankelijker geworden van de in- en uitvoer dan in het verleden. Door het beperkte mondiale groeiherstel, neemt de wereldhandelsgroei nauwelijks toe. Bovendien gaat het grootste deel van onze export nog altijd naar de rest van Europa, waar de meeste landen in een recessie zijn beland of heel zwak groeien. Dit is terug te zien in de groeibijdrage van de netto-uitvoer die in het derde kwartaal uitkwam op -1,2%-punt.

In 2013 zorgt de export er naar verwachting voor dat onze economie niet krimpt, maar met een volumetoename van ¼% zal de groei bescheiden zijn. De omvang van ons BBP is daarmee eind volgend jaar nog steeds kleiner dan voor de crisis die in 2008 begon. Ook op de (middel)lange termijn zit een terugkeer naar het "normale" groeipad er niet in. Het idee dat we langzaam opkrabbelen uit de crisis en dan weer naar jaren met één tot twee procent economische groei toe gaan is niet realistisch. De noodzakelijke schuldafbouw in de Westerse wereld en structurele economische veranderingen, zoals demografische ontwikkelingen en de noodzakelijke overgang naar een duurzamere economie, zorgen ervoor dat de economie in de toekomst veel minder hard kan groeien. De economische groei zal op (middel)lange termijn vermoedelijk zeer gematigd blijven en niet veel hoger uitvallen dan circa ½%. Gevolg hiervan is dat we de komende jaren ook niet hoeven te schrikken van een recessie: hoe dichterbij de potentiële groei bij nul, des te groter de kans om er af en toe onder te schieten.

Een lager groeipad betekent niet het einde van onze welvaart. Wel moeten we op het nieuwe groeiperspectief inspelen. Dat betekent hervorming van het financiële beleid van de overheid. Veel overheidsuitgaven zijn gekoppeld aan de demografische ontwikkeling, terwijl de inkomsten van de overheid bepaald worden door de economische groei. Als dat tegenvalt, moet je het beleid daarop aanpassen. Het betekent ook dat het bedrijfsleven op zoek moet gaan naar groeimarkten of naar bedrijfsmodellen waarbij economische groei niet het hoogste goed is.

Het begin van de triple dip?

Rabobank

Rabobank Kennis en Economisch Onderzoek

	Tel.	E-mail:
<u>Chef econoom</u>		
Wim Boonstra	66617	W.W.Boonstra@rn.rabobank.nl
<u>Internationaal Economisch Onderzoek</u>		
Allard Bruinshoofd*	63272	W.A.Bruinshoofd@rn.rabobank.nl
<u>Macro Economisch Onderzoek</u>		
Shahin Kamalodin	31106	S.A.Kamalodin@rn.rabobank.nl
Tim Legierse	62677	T.Legierse@rn.rabobank.nl
Michiel Verduijn	30522	M.P.Verduijn@rn.rabobank.nl
Marcel Weernink	60973	M.Weernink@rn.rabobank.nl
<u>Landenrisico</u>		
Erwin Blaauw	62648	E.R.Blaauw@rn.rabobank.nl
Fabian Briegel	64053	F.Briegel@rn.rabobank.nl
Jeroen van IJzerloo*	62406	J.IJzerloo@rn.rabobank.nl
Herwin Loman	31105	H.Loman@rn.rabobank.nl
Reintje Maasdam	31403	R.Maasdam@rn.rabobank.nl
Ashwin Matabadal	61601	A.R.K.Matabadal@rn.rabobank.nl
Anouk Ruhaak	64860	A.N.Ruhaak@rn.rabobank.nl
<u>Nationaal Economisch Onderzoek</u>		
Hans Stegeman*	31407	H.W.Stegeman@rn.rabobank.nl
<u>Macro Economisch Onderzoek</u>		
Ruth van de Belt	60143	R.Belt@rn.rabobank.nl
Maarten van der Molen	64490	M.T.Molen@rn.rabobank.nl
Danijela Piljic	31104	D.Piljic@rn.rabobank.nl
Theo Smid	67599	T.H.Smid@rn.rabobank.nl
Paul de Vries	30172	Vries.P@rn.rabobank.nl
<u>Regionaal</u>		
Rogier Aalders	31393	R.Aalders@rn.rabobank.nl
Cynthia Briesen	31411	C.C.Briesen@rn.rabobank.nl
Frits Oevering	64439	F.J.Oevering@rn.rabobank.nl
Anouk Smeltink-Mensen	66404	A.H.H.M.Smeltink@rn.rabobank.nl
Willem van der Velden*	62478	W.Velden@rn.rabobank.nl
<u>Financiële Sector Onderzoek</u>		
Yvette Jorissen	64931	Y.M.Jorissen@rn.rabobank.nl
Dick Scherjon	31405	D.P.Scherjon@rn.rabobank.nl
August Sjaauw-Koen-Fa	31406	A.R.Sjaauw@rn.rabobank.nl
Nicole Smolders	79108	N.M.P.Smolders@rn.rabobank.nl
Leontine Treur	67084	L.Treur@rn.rabobank.nl
Bouke de Vries*	61195	Y.B.Vries@rn.rabobank.nl

+31 30 21

*Hoofd